Qarabağ-2020: Türklər Asiya Hökmdarının sevimli qışlaqlarını geri qaytarırlar

“Teymurun ən sevimli qışlaq yeri Qarabağ idi … “,” … ümumiyyətlə tez-tez qışı Qarabağda keçirirdi “, – görkəmli sovet şərqşünası Vasili Bartold dünya tarixinin ən məşhur və uğurlu sərkərdələrindən biri – Teymur kimi də tanınan Tamerlan haqqında qeyd edirdi.
[V.V. Bartold Orta Asiya tarixinin ayrı-ayrı problemləri üzrə əsərlər. Moskva, 1964. Səh. 65; Orta Asiya tarixi, Qafqaz və Şərqi Avropa tarixi üzrə ümumi əsərlər. Moskva, 1963. Səh. 735]

Tarixdə bütün Türk rəhbərləri arasında bəlkə də ən parlaq izi o buraxdı. XIV əsrin sonu – XV əsrin əvvəllərində onun hakimiyyəti cənubda Qanq çayının sahili, şimalda Ryazana qədər, şərqdə Çin imperiyasının sərhədlərindən Qərbdə Dəməşqə qədər uzanırdı. O, Şərqi Avropadakı Türk dövləti Qızıl Ordanı məhv etdi, Osmanlı imperiyasını məğlub etdi, Bağdadı və Krımdakı İtalyan koloniyalarını fəth etdi. Fransa, Britaniya və Kastiliya onunla diplomatik münasibətlər qururdular.

Teymur məhz Qarabağda çox vaxt Asiya və Şərqi Avropa tarixinin gələcək gedişatına təsir göstərən qərarlar qəbul edirdi. Burada o, müttəfiqləri, xarici səfirləri və müsəlman ruhanilərinin məşhur nümayəndələri ilə görüşlər keçirirdi.

1386-cı ildə Teymur Qızıl Orda ilə qarşıdurmanın başlanması ilə bağlı Qarabağdan ilk əmrlər verdi [Qızıl Orda tarixi ilə əlaqədar materiallar toplusu, Moskva – Leninqrad, 1941. Səh. 110]. 1399-cu ilin sonunda elçilər Qarabağda olan Teymura Çin İmperiyasında hakimiyyət dəyişikliyi barədə xəbər gətirdilər [Bartold 1964, səh. 68]. 1402-ci ilin yazında Teymur Osmanlıya

qarşı məşhur yürüşünə başladı [Bartold 1963, səh. 745]. Nəticədə Sultan I Bəyazid əsir düşdü və bütün Kiçik Asiya Teymurun hakimiyyətinə tabe oldu. 1403-1404-cü ilin qışında Termez, Buxara və Səmərqənddən seyyidlər (Məhəmməd peyğəmbərin nəslindən olanlar) və məşhur sufi şeyxləri Qarabağ qərargahına Teymurun yanına gəldilər
[Bartold 1964, səh. 43-44, 122].

Fars tarixçisi Şərəfəddin Yəzdi qışlamaq üçün Teymur və onun dəstəsinin Qarabağa gəlişini belə təsvir edib:

"Karaul-Tübə (Dağıstan) yaxınlığında bir ay qaldıqdan sonra Teymur oradan köçdü, təhlükəsiz şəkildə davam edərək Gəncə və Bərdədən keçərək 22 Rebi II 804-cü il Çərşənbə axşamı (yəni 29 Noyabr 1401-ci il) … Qarabağda düşərgə saldı. Qüdrətli Teymur və məşhur şahzadələr üçün qamışdan kuryalar düzəltdilər və içərilərində hündür çadırlar və alaçıqlar quruldu. Yazın əvvəlində müzəffər bayrağın Dəşt-i Qıpçağa hərəkət etməsinə qərar verildiyi üçün hər dəstə öz yerində Dərbəndə baxan çadır və qışlaq qurdular. Hökmdar mərhəməti ilə bütün orduya mükafat verildi. Bu zaman Deştdən elçilər gələrək, əmirlər qarşısında diz çöküb torpağı öpdülər, və xanlarının adından xoş arzu və mədhlər söyləyərək, itaət və təslim olduqlarını bildirmək şərəfinə nail olduqlarını bəyan etdilər".
[Qızıl Orda tarixinə aid materialların toplanması, Moskva-Leninqrad, 1941. Səh. 188]

Burada, Qarabağda, 1403-1404-cü ilin qışında, Teymurun mənəvi müəllimi, Məhəmməd Peyğəmbərin nəslindən olan Mir Səid Barak vəfat etdi. *"1403-cü ilin sonunda, ölümündən bir qədər əvvəl o, Qarabağa Teymurun yanına gəldi; Teymur onu qarşılamaq üçün çadırından çıxdı"* [Bartold 1964, səh. 448-449]. Teymurun müasiri olan ərəb tarixçisi İbn Ərəbşah qeyd edirdi ki, böyük sərkərdə Barak tərəfindən verilən xeyir-duanı özünün hərbi uğurlarının əsas səbəblərindən biri hesab edirdi
[Bartold 1964, səh. 449-450].

Və burada, Qarabağda, 1399-1404-cü illərdə kiçik Uluqbəy

(Teymurun nəvəsi, daha sonra Orta Asiyada Teymurilər dövlətinin hökmdarı, elmlərin hamisi, görkəmli riyaziyyatçı və astronom kimi məşhur oldu) qışı keçirdi [Bartold 1964, səh. 175] – *“Qarabağda qalmaq … Uluqbəy üçün erkən uşaqlıq xatirəsi olaraq qaldı“*, – deyə şərqşünas qeyd edib [Bartold 1964, səh. 65].

Şərq və Qafqazın digər məşhur tədqiqatçısı İlya Petruşevski 1928-ci ilin yayında Qarabağa etnoqrafik ekspedisiyaya rəhbərlik etmiş, və bildirmişdi ki, buradakı dağların sakinləri tərəfindən hörmət edilən iki müqəddəs yerin kultları öz başlanğıcını Teymurun və onun qoşunlarının burada olması ilə bağlı əfsanələrdən götürür [İ. Petruşevski Dağlıq Qarabağ kəndlilərinin xristianlıqdan əvvəl inancları haqqında. Bakı, 1930. Səh. 23, 26-27].

Beləliklə, 2020-ci il Qarabağ müharibəsi nəticəsində tarixin ən parlaq səhifələrindən birinin yazıldığı torpaqlar türk sivilizasiyasına geri qaytarıldı.